

Litteraturgranskningar

Litteraturredaktör: Rickard Andersson

Bromander, Tobias, 2012. *Politiska skandaler! Behandlas kvinnor och män olika i massmedia?* Linnaeus University dissertations nr 107. Växjö: Linnaeus University Press.

Anmälan av Bengt Johansson

Mona, Göran, Carl, Wanja, Gudrun och alla andra. Det är många toppolitiker som hamnat i mediedreven de senaste decennierna. Men behandlas politiker likadant eller är det, som många påstår, så att kvinnliga politiker har en extra medial skandalmotvind? Nu vet vi svaret.

Statsvetaren Tobias Bromander har i sin avhandling *Politiska skandaler! Behandlas kvinnor och män olika i massmedia?* analyserat 92 svenska politiska skandaler, stora som små, mellan åren 1997 och 2010. Han har närstuderat över 4000 artiklar i svensk dagspress och när han vridit och vänt på resultaten är svaret ganska övertygande. Det verkar i alla fall inte vara någon nackdel att vara manlig politiker när skandalen briserar.

Tittar man på forskningsläget är avhandlingen mycket välkommen. Skandalforskningen har framförallt ägnat sig åt fallstudier av en eller några uppmärksammade skandaler, vilket givetvis är en brist om resultaten ska kunna generaliseras. Som Bromander visar är kunskapsläget relativt tydligt när det gäller hur män och kvinnor representeras i medierna och även när det handlar om genus, medier och politik. Det finns uppenbara olikheter, både ifråga om medieuppmärksamhet och hur rapporteringen ser ut. Könsstereotyper är vanliga.

När det handlar om skandaler finns det visserligen resultat som pekar i samma riktning, men också stora frågetecken om resultatens generaliserbarhet. Dessutom finns det många inom både forskning och debatt som

starkt ifrågasatt att kön i sig skulle kunna förklara varför mediebilderna av skandaliserade kvinnliga och manliga politiker uppvisar stora skillnader.

Bromanders avhandling befinner sig i skärningspunkten mellan olika forskningsfält. I ett avseende i gränslandet mellan skandalforskning, medieforskning och genusforskning. Men avhandlingen befinner sig också i korsningen mellan medieforskning och statskunskap. Som i alla avhandlingar med tvärvetenskaplig angreppssätt är det intressant att korsbefrukta forskningstraditioner, men som alltid sker det också med viss bekostnad av djupet.

Avhandlingen hämtar sina grundläggande perspektiv från statsvetenskaplig demokratiteori för att slå fast de normativa utgångspunkterna, där kravet som ställs på mediernas skandalrapportering är att den ska vara rättvis, i betydelsen att huvudpersonens kön inte ska spela någon roll för hur bevakningen ska se ut. Från genusteori hämtas förståelseperspektiv, teorier som ska kunna förklara vad eventuella skillnader i skandalrapporteringen kan tänkas bero på.

De medievetenskapliga teorierna syftar i första hand till att bringa ordning och reda i empirin. Dagordning som begrepp används för att fånga in olika aspekter av skandalernas nyhetsvärde. Framingsteori är en annan tradition som används, där huvudfrågan är vilka perspektiv skandalen uppvisar. I linje med framingforskningens centralfigur Entman knyter Bromander an till frågan om hur skandalen gestaltas i termer av vad som är grundläggande problem, dess orsak och konsekvenser. Det tredje medievetenskapliga teorieblocket rör medielogik. Begreppet är ganska vildvuxet inom forskningen, men Bromander använder begreppet för att beskriva de tekniker som medierna använder för att fånga

publikens intresse. Att spetsa till, konkretisera, personifiera eller använda stereotyper är olika exempel på hur medierna bearbetar händelser för att lättare nå igenom mediebruset.

Urvalet mellan 1997 till 2010 motiveras med att fånga in ett så stort material som möjligt för att på så sätt kunna dra generella slutsatser. Nu ingår dock inte alla politiska skandaler i analyserna. De undersökta skandalerna ska ha en huvudperson som är politiker, vilket definieras som en kandidat till nationellt eller internationellt politiskt uppdrag. Men kriterier som används gäller också överträdelse, spridning och respons. Överträdelse handlar om att medierapporteringen ska ta upp en händelse som beskrivs som en överträdelse av moral eller juridik. Spridningskriteriet sätts till att mediebevakningen måste pågå minst i tre dagar och inte vara ett solorace av en tidning. Minst två tidningar ska ha rapporterat. Dessutom måste det i bevakningen också förekomma någons sorts respons, i betydelsen att kritik ska riktas mot huvudpersonens agerande.

Konsekvensen av urvalskriterierna är att ett antal uppmärksammade skandaler inte finns med i analysen. Janne Josefsson filmade av politikerns främlingsfientliga uttalanden i valstugorna 2002 eller skandalen kring Lars Danielssons agerande under tsunamikatastrofen hamnar utanför studiens ram. Dessutom utgår också skandaler på kommunal nivå som nått riksmidierna.

Bromander ägnar inte bara nyheter sitt intresse. Även material såsom ledare, debattartiklar, insändare, kommentarer/analyser ingår i materialet och har kodats med hjälp av kvantitativ innehållsanalys. Antalet indikatorer på de olika medieteoretiska utgångspunkterna måste bedömas som mycket omfattande. Så många som 46 indikatorer fångar in olika aspekter av hur medierna bevakar en politisk skandal. Det är med andra ord en mycket bred beskrivning av hur skandaler rapporteras i medierna vi får oss till livs.

Vad är det då som Bromander vaskar fram

i analyserna? I de rent deskriptiva delarna slår han fast att det i genomsnitt förekommer sex skandaler per år, ca 40 procent karakteriseras som stora eller mycket stora skandaler och var tredje skandal bevakas mer än två veckor. Vanligast förekommande är skandaler där politiker säger obetänksamma saker offentligt eller så handlar det om skandaler där pengar är inblandade på ett eller annat sätt. Felaktiga deklamationer, vidlyftig representation eller obetalda räkningar. Eftersom skandalerna fokuserar på statsministrar och statråd är också socialdemokratiska och moderata politiker vanligast. Men trots den tuffa behandling som en mediegranskning innebär sitter de allra flesta trots allt kvar när stormen blåst över.

Men hur är det med skillnader mellan kvinnor och män? När Bromander jämför hur kvinnor och män uppmärksammas finns det klara olikheter. Visserligen hamnar manliga politiker oftare i blåsväder och socialdemokraterna Göran Persson och Jan O Karlsson var inte bara huvudperson i någon enstaka, utan toppar listan. Förr statsministern var bland annat inblandad i skandaler om sin doktorshatt, den egna gården Torp och representation utomlands. Dåvarande bistånds- och migrationsministern var i centrum för skandaler där både kräftskivor som betalades med skattepengar och mindre lämpliga uttalanden nådde offentligheten. Såsom den gång han kallade George W Bush för "den där jävla Texasgubben".

Men när skandalerna detaljstuderas visar det sig att bevakningen blir lite annorlunda när kvinnor står i fokus. De är färre, men pågår under mycket längre tid och innehåller långt fler artiklar där deras politiska framtid diskuteras. Det visar sig också att de oftare avgår.

Dessutom verkar det – så som tidigare forskning också pekat på – finnas drag av att privatlivet tränger sig på när kvinnor spelar huvudrollen. I skandaler med kvinnliga politiker lyfts oftare privatmoral och juridiska frågor. Det kan handla om rattonykter-

het, att inte betala TV-licens eller att inte följa gällande skatteregler. När manliga politiker skandaliseras gäller det oftare misstag kopplade till det offentliga uppdraget. De säger korkade saker offentligt, åker för mycket taxi eller har för vidlyftig representation. Dessutom förekommer det mer sällan diskussioner om juridik, istället hamnar moraliska tillkortakommanden i fokus.

Men även ifråga om mediernas gestaltning hittar Bromander systematiska skillnader. Spekulationerna om politikerns framtid är mer omfattande i skandaler där kvinnor står i centrum. Moralproblematik lyfts oftare fram och dessutom hänvisar rapporteringen mer frekvent till gamla försyndelser. Dessutom gestaltas rapporteringen i termer av de kvinnliga politikernas trovärdighet och möjlighet att fortsätta sitt uppdrag. Men även om Bromander hittar skillnader visar ungefär hälften av de undersökta gestaltningsindikatorerna ingen eller endast mycket liten skillnad.

Går man vidare till medielogiken minskar stödet för en könsskillnad i resultaten ytterligare. När medierna använder olika berättartekniska knep för att fånga publikintresset verkar inte kön spela någon större roll. Manliga och kvinnliga politiker får här ungefär samma behandling.

Systematiska studier av 92 skandaler under 13 års tid kan inte viftas bort hur som helst. Frågan är då hur olikheterna ska förklaras. I de enskilda fallen är det inte givet att bevakningen är orättvis, men varför finns det så stora skillnader i hur kvinnor och män bevakas i politiska skandaler? Bromander laborerar med flera olika modeller. Han kontrollerar om skillnaderna kan förklaras genom att ta hänsyn till olika faktorer såsom skandalens längd, vilken typ av skandal det rör sig om eller vilken politisk position huvudpersonen har. Men oavsett vilken faktor som studeras verkar det inte att gå att förklara bort att politikerns kön spelar roll för hur mediebevakningen ser ut. Skillnaderna kvarstår.

Hur ska då vi förstå det här? Bromanders slutsats lutar åt att de föreställningar om kön

som finns i samhället också avspeglas i det sätt som dagspressen skriver om skandaler. Politiken är traditionellt sett en manlig bastion där kvinnors deltagande inte är självklar. När kvinnor trots allt får ledande positioner använder vi dessutom ofta olika måttstockar för vad som är ett förväntat beteende och vilka kompetenser som ska räknas. Kort sagt, våra föreställningar om manligt och kvinnligt förklarar en del av varför kvinnor och män inte alltid bevakas likadant i politiska skandaler. Det förklarar inte allt, och är inte säkert alltid den viktigaste förklaringen till olikheter i rapporteringen. Men liksom i andra mediebilder av kvinnor och män har vi en bit kvar till att kvinnor och män behandlas på samma sätt i politiska skandaler.

Här ska dock en brasklapp läggas in. För även om det stora antalet indikatorer ger stöd och resultatredovisningen på många sätt verkar övertygande är min uppfattning att denna bredd kanske gjort att djupet fått stå tillbaka. För eftersom det rör sig om bi- och trivariat tabellanalys, hade resultaten varit än mer övertygande om författaren arbetat djupare med mer sofistikerade statistiska analysmetoder. Det hade materialet hållit för och vi kunde då stått på ännu säkrare mark ifråga om resultatens hållfasthet.

Några andra kritikpunkter gäller de demokratiteoretiska argumenten kopplat till det undersökta materialet. Bromander knyter de normativa argumenten kring rättvis och lika behandling till alla typer av medier och medie-material. Traditionellt sett brukar sådana typer av normativa krav ställas till nyheter och dessutom är kraven knappast självklara för enskilda privatägda medier. Att kraven ställs på SR/SVT står i avtalet med staten. Men i princip kan andra medier givetvis bevaka politik på det sätt de önskar. Nu kan liknande krav ställas på både mediasystem och enskilda medier, men dessa kunde grundats mer utförligt teoretiskt.

Eftersom dessutom både ledare och insändare ingår blir de normativa kraven också något oklara. Nu är huvuddelen av materia-

let nyheter, vilket gör att huvudresultaten rimligen inte påverkas. Men argumentationen för att inkludera allt tidningsmaterial i den demokratiteoretiska normen borde varit mer utvecklad. Det är ju inte alls självklart att opinionsmaterial såsom ledare, debattartiklar och insändare bör omfattas av krav på likabehandling, vilket kan ställas på nyhetsmaterial.

Andra saker som kunde diskuterats mer utförligt är att gynnas och missgynnas kan vara helt olika saker för den enskilde politiker och oss medborgare. De skillnader som Bromander hittar mellan män och kvinnor verkar ofta vara till kvinnliga politikernas nackdel. Men, lite beroende på vilken demokratiteoretisk norm man har, kan man hävda att bevakningen av kvinnliga skandaler är mer fullödigt ur ett medborgarperspektiv. I en allt mer personifierad politik behöver vi som medborgare allt mer av privatmoraliska perspektiv av politiker. Vad jag är ute efter är att Bromander i många avseenden är ganska fast i normativa föreställningar om att politiska handla om sakfrågor och inte blanda in det personliga. Jag menar att detta perspektiv kunde problematiserats ytterligare i ett samhälle där politik i mångt och mycket karakteriseras av "politics of trust", vilket också demokratiteoretiker idag diskuterar.

De medieteoretiska perspektiven används, som redan påpekats, för att strukturera empirin. Här finns det också några invändningar. Det är tre stora teorifält som Bromander använder och varken forskningsläge eller komplexitet i dessa görs någon riktig rättvisa, även om de fungerar för att strukturera materialet. Men inte heller avgränsningarna mellan de olika teorifälten är glasklar. Vissa indikatorer kunde med lätthet ha flyttats till ett annat fält, och inte heller är operationaliseringen av alla empiriska indikatorer invändningsfri. Att exempelvis hävda att anonyma källor är ett sätt att fånga publikintresse är långt ifrån självklart.

I Bromanders bok målas generellt upp en bild där journalisternas makt är stor. Medierna väljer och väljer bort, skapar gestalt-

ningar och använder olika tekniker för att inte publiken ska förlora intresset. Författaren återkommer då och då till att skillnader mellan bevakningen av män och kvinnor kan förklaras av skillnader i verkligheten utanför medierna. Men avvikelserna mellan mediebilder antas ändå i första hand kunna förklaras med mediernas sätt att agera, även om Bromander är medvetet försiktig här. Min uppfattning är att relationen mellan medier och mediernas källor kunde fått ett större utrymme i diskussionen, inte minst eftersom denna forskning långt ifrån självklart pekar ut medierna som ensamt ansvarig för mediebild. Inom politisk kommunikation är huvudresultaten snarare att källornas makt över medieinnehållet ökat de senaste decennierna. Ett sådant perspektiv kunde också satt resultaten i ett intressant perspektiv. Detta eftersom resultaten visar att avvikelserna mellan mediebilderna av män och kvinnor är störst för de indikatorer som handlar om dagordning och minst i medielogik. Eller annorlunda uttryckt, avvikelserna är störst på indikatorer där mediernas makt relativt sett är minst och minst där mediernas makt är störst. Med andra ord skulle man kunna diskutera hur mycket av avvikelserna som är en mediekonstruktion och hur mycket som handlar om att medierna speglar en skev omvärld. Kanske är inte allt journalisternas fel? Och om det nu är så, ska i så fall medierna korrigera denna skeva omvärld så att mediebilderna blir rättvis?

Men sammantaget är Bromanders avhandling ett viktigt bidrag till skandalforskningen. Frågor som länge varit diskuterade får äntligen en ordentlig genomlysning. Man avfärdar inte en systematisk genomgång av 92 politiska skandaler hur som helst, för trots de brister jag påpekat är förtjänsterna långt större. Det är en intressant bok Bromander skrivit som inte bara kan läsas av akademiker utan kommer finna läsare i en mycket bredare krets än så.

Bengt Johansson är professor i journalistik och masskommunikation vid Göteborgs universitet. E-post: bengt.johansson@jmg.gu.se